

PORTRETLƏR**ПОРТРЕТЫ****PORTTRAITS**

UOT: 792.01; 792.03

DOI 10.65058/TMTI5334

SƏNƏTKAR ÖMRÜNÜN İMPROVİZƏLƏRİ**İFTİXAR PİRİYEV – 65****NƏRMINƏ AĞAYEVA***

AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu “Teatr, kino və televiziya” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Ünvan: AZ1073, Bakı ş., H.Cavid pr., 115

E-mail: narmina.agayeva.mii@gmail.com

<https://ORCID.org/0009-0004-1459-2913>

Sitat gətirmək üçün: Ağayeva, N. Sənətkar ömrünün improvizələri. İftixar Piriyeu – 65

// – Bakı: Musiqi dünyası. Beynəlxalq Elmi Musiqi Jurnalı, – 2025. Cild 27. № 3 (104), s.86-98.

Для цитирования: Агаева, Н. Импровизации творческой жизни. Ифтихар Пириев – 65 // – Баку: Мир музыки. Международный научный журнал, – 2025. Том 27. № 3 (104), с. 86-98.

For citation: Agaeva, N. Improvization of creative life. Iftikhar Piriev – 65 // – Baku: World of Music. International Scientific Journal, – 2025. Vol.27. № 3 (104), pp. 86-98.

Xülasə

Məqalə Azərbaycan teatr sənətinin korifey sənətkarı, Əməkdar mədəniyyət işçisi, şair, dramaturq, aktyor, rejissor, teatr təşkilatçısı, bədii rəhbər, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru İftixar Fəhrat oğlu Piriyeuvin anadan olmasının 65, yaradıcılıq fəaliyyətinin 45 illiyinə həsr olunub. Milli teatr prosesimizdə öz sənət yolu, fərqli yaradıcılıq üslubu, demokratik düşüncə və məfkurə konsepti, mənəvi və intellektual dünyası ilə seçilən İftixar Piriyeu uzun illərdir ki, “Teatr mənim həyatımdır” konsepti ilə Azərbaycan mədəniyyətinə, teatr sənətinə xidmət edir. Məqalədə İ.Piriyeuvin 1991-1998-ci illər ərzində Akademik Milli Dram Teatrında, daha sonrakı illərdə İrəvan Azərbaycan Dram Teatrında yaratdığı çox saylı fərqli xarakterlərə malik obrazların barədə məlumat verilir. O, 2009-cu ildə İrəvan Teatrının səhnəsində hazırlanmış dramaturq Aqşin

* Nərmənə Ağayeva, 2025

Babayevin “Xilaskar” və 2013-cü ildə özünün müəllifi olduğu “Qurtuluş dastanı”, 2016-cı ildə Hidayətin “Burdan min atlı keçdi” əsərlərinin tamaşalarında ümummilli lider Heydər Əliyevin bədii obrazını ifa edən sənətkar kimi səciyyələndirilir. İ. Piriyevin 20-dən çox müasir və tarixi pyeslərin müəllifi olduğu, onun dram əsərlərinin həm Azərbaycanda, həm də xarici ölkə teatrlarında tamaşaya hazırlanması ətraflı şərh edilir. Məqalədə İftixarın “aktyor rejissurası” yaradıcılıq laboratoriyası barədə məlumat verilir. Onun müasir teatr düşüncəsi üçün qeyri-səlis məntiq sistemi üzərində qurulan “Siluet”, “Səs”, “Stalin-İzm” rejissor tamaşalarının teatrımızda yeni sənət arenası və yeni teatr modelinin yaranışına ilk praktiki nümunələr olmasını təsdiqləyir.

Açar sözlər: İftixar Piriye, İrəvan Azərbaycan Dram Teatrı, yeni teatr sistemi, qeyri-səlis məntiq teatrı.

Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, Prezident mükafatçısı, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru İftixar Piriye 1960-cı ildə Gürcüstan Respublikası Saqareco rayonunun Düzəyrəm kəndində anadan olmuşdur. 1977-ci ildə orta məktəbi, 1981-ci ildə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun dram-kino aktyorluğu fakültəsini bitirmişdir. Həmin ildən Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında aktyorluq fəaliyyətinə başlamışdır. İnstitut illərində Rza Təhmasib, İsmayıl Dağıstanlı, Əliabbas Qədirov kimi görkəmli teatr xadimlərindən sənət dərsləri almışdır. İftixar Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində, televiziya tamaşalarında, seriallarda və bədii filmlərdə qırxa qədər aparıcı və əsas rollar oynamışdır. Həmin ildən

Akademik Milli Dram Teatrında (1981-1998), daha sonralar C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrında (2009-2025) aktyorluq fəaliyyəti göstərir. 45 ilə yaxındır ki, İftixar milli və dünya dramaturgiyasının xəzinəsinə daxil olan pyeslərə qurulan tamaşalarda yaddaqalan obrazlar yaratmağa davam edir. Aktyor olaraq V.Şekspir, B.Brext, İ.Əfəndiyev, N.Xəzri, H.Cavid, Anar, M.F.Axundzadə, V.Səmədoğlu, Ç.Aytmatov, A.Babayev və digər yazıçıların səhnə əsərlərində müxtəlif səpkili, geniş spektorlu rollar oynayıb. Onun yüksək və təkrarsız istedadının məhsulu olan səhnə obrazları aktyor amplusının geniş diapozonunda, milli və dünya dramaturgiyasının klassik və müasir pyeslərində yaratdığı çoxplanlı tarixi, psixoloji, romantik ifaları ilə tamaşaçı rəğbəti qazanır.

1991-1998-ci illər ərzində Akademik Milli Dram Teatrında, daha sonrakı illərdə İrəvan Azərbaycan Dram Teatrında İftixar çox saylı fərqli xarakterlərə malik obrazlar qalereyası

yaratmışdır. Litavrçı ("Maqbet", Şekspir), Birinci şəxs, Bayandur, Samir, Ayaz ("Xurşudbanu Natəvan". "Büllur sarayda", "Bizim qəribə taleyimiz", "Şeyx Xiyabani", İ. Əfəndiyev), Əkbər, Xəzər, Əkbər, Poladgüc ("Mirzə Şəfi Vazeh", "Gecə döyülən qapılar", "Mənsiz dünya", "Torpağa sancılan qılınc", N.Xəzri), Oğlan ("Medeya" J.Anuy), Elcan ("Məhəbbət yaşadır", N.Hacıyev), Vəliqulu, Namiq ("Sizi deyib gəlmişəm", "Şəhərin yay günləri", Anar), Qaraçı ("İblis", H.Cavid), Yıxan ("Atabəylər", N.Həsənzadə), Çingiz ("Bəxtsiz cavan", Ə.Haqqverdiyev), Altay ("Od gəlini", C.Cabbarlı), Qədir bəy ("Lənkəran xanının vəziri", M.F.Axundov), Məlikməmməd ("Məlikməmməd" nağılı), Əli bəy ("Vaqif", S.Vurğun), Fərhad ("Günah", R.Əlizadə), Polis ("Üç quruşluq opera". B.Brext, K.Vayl), Niftalı ("Yayda qartopu oyunu", V.Səmədoğlu), Zəki ("Yalan", S.Rəhman), Aşıq İftixar ("Qədr Gecəsi", E.Baxış), Edqar ("Kral Lir" Şekspir), Talap ("Sokratı anma gecəsi" Ç. Aytmatov, M. Şaxanov), Tarix ("İrəvanda xal qalmadı", Hidayət), Kəbləyi Muxtar ("Akvariuma xüsusi sifariş", Elçin), Kral Lir ("Kral Lir", Şekspir) – aktyorun peşəkar sənətkarlıq nümunələridir. İftixarın aktyor istedadı haqqında filologiya elmləri doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Vaqif Yusiflinin fikirləri: "Mən İftixarı doxsanıncı illərdən bir aktyor kimi tanımışam. Sonralar onun, bir təşkilatçı-qurucu kimi İrəvan Azərbaycan Teatrının bərpa olunmasında böyük rol oynadığını, bu teatrın ənənələrinə, çoxillik təcrübəsinə arxalanıb demək olar ki, müasir bir teatr ərsəyə gətirdiyini gördüm. İftixar həm də sənətsünasdır, dövrü mətbuatda müasir Azərbaycan dramaturgiyası ilə bağlı məqalələri də sübut edir ki, o, əsl teatr adamıdır".

2009-cu ildə İrəvan Teatrının səhnəsində hazırlanmış dramaturq Aqşin Babayevin "Xilaskar" və 2013-cü ildə özünün müəllifi olduğu "Qurtuluş dastanı", 2016-cı ildə Hidayətin "Burdan min atlı keçdi" əsərlərinin tamaşalarında ümummilli lider Heydər Əliyevin bədii obrazını

ustalıqla yaratmışdır. Respublikanın əksər bölgələrində oynanılan həmin tamaşalarla o, Türkiyə Cümhuriyyətində, Gürcüstan və Dağıstan respublikalarında qastrol səfərlərində uğurlu çıxışlarına görə böyük tamaşaçı rəğbəti qazanmış, otuza yaxın fəxri fərman və diplomla təltif olunmuşdur. Saday Budaqlı – "Közərən evin işığı", Dilsuz – "Qğulla görüş", Əkrəm Əylisli – "Ürək yaman şeydir" və sair televiziya tamaşalarında baş rollar oynamışdır. Əlibala Hacızadə – "İtgin gəlin"

(Əbdül), Rəşad Nuri Güntəkin “Dodaqdan qəlbə” (Vədad), Bəxtiyar Vahabzadə “Yağışdan sonra” (Aslan) teleseriallarında, A.Rəhimov “Canavar balası” (Nofəl), “Qırmızı qar” (Şef) bədii televiziya filmlərində tamaşaçıların yaddaşında yaşayan əsas və baş rolları ifa etmişdir. Azərbaycan Dövlət Televiziyasının Qızıl fondunda qorunan “Ozan” folklor toplusunun aparıcısı olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Televiziyasının çəkdiyi bir çox ədəbi-bədii verilişlərdə bədii qiraətçi kimi çıxışlar etmişdir. Şeirləri əsasında yazılmış ssenariyə uyğun olaraq Azərbaycan Dövlət Televiziyası “Mənim ömür nəğmələrim” adlı film-tamaşa çəkmişdir. “Qurtuluş dastanı” əsərinin tamaşası Azərbaycan Dövlət Televiziyası və Naxçıvan Muxtar Respublikası Televiziyalarının, “Nurlu ömrün anları” tamaşası isə İctimai Televiziyanın Qızıl fondunda qorunmaqdadır.

1991-1993-cü illərdə yaratdığı Azərbaycan Milli “Dastan” Teatrının təsisçisi və bədii rəhbəri olmuşdur. 1999-2000-ci illərdə Müstəqil Azərbaycanın qurucusu, ümummilli lider Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Tiflis Teatrının bərpasına kömək məqsədi ilə verdiyi xüsusi tapşırığa əsasən Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən, hazırda ulu öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan və uğurla fəaliyyət göstərən Tiflis Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının bərpa prosesinə rəhbərlik etmək üçün iki il müddətinə Tiflis şəhərinə ezam olunmuşdur. Tiflis Teatrının bərpasında peşəkarlıqla apardığı iş prosesinin uğurlu nəticəsinə görə 2000-ci ildə C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrına direktor vəzifəsinə təyin olunmuş, həmin teatrın aktyoru və direktoru olaraq fəaliyyət göstərmişdir. 16 oktyabr 2007-ci il tarixində İrəvan Azərbaycan Teatrının 125 illik yubileyi zamanı həmin teatrın dirçəldilməsində və inkişafında müstəsna xidmətlərinə görə ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin imzası ilə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi Fəxri adına layiq görülmüşdür.

İftixar Piriyevin “Yaşadığım bu ömür”, “Nə qərribə yuxuymuş” şeirlər, “Sevgilim” poeması, ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunmuş “Böyük Turanın Himni”, türk, rus, ingilis, alman, fransız, italyan, ispan, ərəb, fars dillərinə tərcümə olunmuş “Müstəqil Vətənin Memarı” poemaları, Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyevin anadan olmasının 50 illiyi münasibətilə yazdığı və tamaşaya hazırladığı “İşıqlı, nurlu sabah” və Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla xanım Əliyevanın “Xocalıya ədalət!” Beynəlxalq təbliğat və təşviqat kampaniyası” çərçivəsində yazdığı və tamaşaya hazırladığı “Soyqırımı tarixinin dastanı” mənzum pyesləri və ayrıca olaraq türk dilində “Bağımsız Vatanın Mimarı” poeması kitab şəklində çoxdilli oxuculara təqdim olunmuşdur. Əməkdar incəsənət xadimi şair-dramaturq Nəriman Həsənzadənin, İftixarın “Nə qərribə yuxuymuş” şeirlər kitabına yazdığı ön sözdən: “Poeziyasında qərribə bir əlçatmaz uşaqlıq axtaran istedadlı şair İftixarın sərt, ağıllı, dərddli, əzablı olduğu qədər də yaşamağa çağıran yazılarında, nəğmələrində çoxlarının görə bilmədiyi rənglərin toxuduğu qeyri-adi bir işıq var”.

“İşıqlı, nurlu sabah” və “Soyqırımı tarixinin dastanı” əsərlərinin tamaşaları ilə Respublikamızın əksər bölgələrində və Türkiyə Cümhuriyyətinin onlarla şəhərində böyük rəğbətlə qarşılanan qastrol səfərləri həyata keçirmişdir. Uzun illərdir Türkiyə Cümhuriyyəti Anadolu Ayınlar ocağı ilə birgə “Azərbaycan – Türkiyə sənətdə nəhəng qardaşlıq və candaşlıq layihəsi” çərçivəsində Türkiyə ilə Azərbaycan arasında mədəniyyət, idman və strateji münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edən işlərin həyata keçirilməsində əvəzsiz fəaliyyət göstərir.

İftixar Piriyeu 20-dən çox müasir və tarixi pyeslər müəllifidir. Onun dram əsərləri həm Azərbaycanda, həm də xarici ölkə teatrlarında tamaşaya hazırlanıb. Gürcüstan, Dağıstan və Özbəkistan respublikalarında İftixarın pyesləri geniş tamaşaçı rəğbəti qazanıb. Özbəkistan Respublikasının Səmərqənd Dövlət Musiqili Dram Teatrında hazırlanan “Xəmsə: “Könüllər mülkünün sultanı – Şeyx Nizami Gəncəvi” tamaşası son dərəcə böyük diqqətlə qarşılanıb.

İftixarın “Turan” pyesi “Turan – 1 layihəsi” devizi altında altı Türk dövlətinin birgə məhsulu kimi – Özbəkistan Respublikası Kattakurqan Şəhər Dövlət Dram Teatrlarının səhnəsində tamaşaya hazırlanıb, anşlaqla qarşılanıb. “Bozqırların mələkəsi – Tomris” pyesinin isə “Turan – 2 layihəsi” devizi altında yenidən Türk dövlətlərinin birgə layihəsi olaraq 2026-cı ildə hazırlanması planlaşdırılıb.

“Dan yeri söküləndə”, “Körpü”, “Məngənə və ya Kor Aşığın işığı”, “Eşqin tikan dairəsi”, “Qarışqalar yuvasını dəyişmir”, “Arı yuvası”, “Canavar diş”, “Süsən və Osman”, “Qurtuluş dastanı”, “İşıqlı nurlu sabah”, “Soyqırımı tarixinin dastanı”, “Qalx ayağa, Azərbaycan!”, “Azərbaycan bayrağı”, “Nurlu ömrün anları”, “Qurtuluşa gedən yol”, “Kalbalı xan Kəngərli”, “Memar Əcəmi”, “Generalın son döyüşü”, “Ata vəsiyyəti” mənzum və nəsrə yazılmış pyeslərin, onlarla hekayə, miniatur, mənsur şeyir, təmsil, elmi məqalə, resenziya, publisistik və portret yazıların müəllifidir. 2014-cü ildə 3 cildlik “Pyeslər” kitabı nəşr olunmuşdur. Dram əsərləri İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram, Gəncə Dövlət Dram, Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram, Tiflis Dövlət Azərbaycan Dram Teatrlarının səhnələrində uğurla oynanılır.

1999-2000-ci illərdə Müstəqil Azərbaycanın qurucusu, ümummilli lider Heydər Əliyevin Tiflis Azərbaycan Teatrının bərpasına kömək məqsədi ilə verdiyi xüsusi tapşırığa əsasən Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən, hal-hazırda Heydər Əliyevin adını daşıyan və uğurla fəaliyyət göstərən Tiflis Azərbaycan Dövlət Peşəkar Dram Teatrının bərpa prosesinə rəhbərlik etmək üçün iki il müddətinə Tiflis şəhərinə ezam olunaraq teatrın bərpasında müstəsna xidmət göstərmişdir. Tiflis Teatrının bərpasında peşəkarlıqla apardığı iş prosesinin uğurlu nəticəsinə görə 2000-ci ildə C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrına direktor vəzifəsinə təyin olunmuş, hal-hazırda həmin teatrın aktyoru və rəhbəridir. İrəvan Teatrında yaranan dönüş, dinamik irəliləyiş, əldə olunan uğurlar teatrın yeni inkişaf mərhələsinə

yüksəlməsi və nüfuz dairəsinin genişlənməsi İftixarın həyatında əhəmiyyətli bir faktora çevrildi. İftixar öhdəsinə düşən missiyanı şərəflə yerinə yetirir; rəhbərliyə başladığı andan İrəvan Teatrının bütün ənənələrini, bu günə qədər keçdiyi uzun, kəşməkeşli yolda nail olduğu intibahı qoruyub saxlamaqla, zəngin ənənələr üzərində sabaha doğru aparmağı perspektiv strategiya kimi qarşıya məqsəd qoymuşdur. Teatrın yaradıcı və texniki heyətinin gənc qüvvələrlə zənginləşməsinə verilən rəvac, göstərilən etimad kollektivdəki iş prinsipinin prioritetinə çevrildi.

İftixarın gənclərlə iş prinsipi barədə onun 40 illik sənət dostu, Xalq artisti, professor Bəsti Cəfərovanın fikirləri maraqlıdır: “İnsanda ən çox qiymətləndirdiyim məsuliyyət, sahiblənmək, dostla vəfa və qarşısındakı insanın əməyini dəyərləndirməkdir ki, bunlar mənim dostum İftixarda var. Ötən il dahi şairimiz Nəsimiyə həsr etdiyi müəllifi olduğu “Haqq mənim” tamaşasında səhnədə ifaçılar arasında İncəsənət İnstitutunu yenidən bitirmiş tələbələrimizi gördüm və sevindim. İftixar gənc istedadları teatra işə qəbul etməklə, gələcəkdə adlı-sanlı aktyor nəslinin yetişməsinə səbəb olacaq. İftixarda sahiblənmək hissi çox güclüdür, o, bu gənclərə arxa-dayaq olacaq, onların sənətdə inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəməyəcək. İftixar teatr sahəsinin insanıdır, teatrı çox sevdiyi üçün onun gələcəyini də düşünür”.

İftixarın qayğısı nəticəsində teatrın kollektivi səmimi vətənpərvərlik missiyası ilə mənsub olduğu xalqına, torpağına, millətinə, dövlətinə və dövlətçiliyinə, Azərbaycan teatr sənətinin inkişaf etdirilməsinə vicdanlı xidmət göstərməklə nümunəyə çevrilə bilmişdir.

İrəvan Teatrının ən böyük təəssübkeşi və hamisi ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur. Onun bu sənət ocağının üzərindəki qayğısı və birbaşa diqqəti, teatrın tarixində mühüm yer tutur. Müstəqil dövlətimizin qurucusu, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin bədii obrazı ilk dəfə bütün çalarları və ağır sanbalı ilə C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının səhnəsində dramaturq Aqşin Babayevin “Xilaskar”, İftixarın “Qurtuluş dastanı”, Hidayətin “Burdan min atlı keçdi” əsərlərinin tamaşalarında canlandırıldı. Heç bir teatrın, heç bir sənətkarın cəsarət etmədiyi bir zamanda İftixar Ulu Öndərin həqiqətən də əsl sənət nümunəsinə çevrilən, çox maraqlı bədii obrazının səhnədə təcəssümünü böyük aktyor cəsarətilə öz üzərinə götürdü və bununla məhdudlaşmadı, bu prosesini davam etdirdi; həm bədii yaradıcılığında, həm də aktyor yaradıcılığında Ulu Öndərin bədii obrazının yaranmasına geniş meydan verdi. Müxtəlif səhnələrdə anlaşıqla keçən “Xilaskar” tamaşası həm Azərbaycanda, həm də Gürcüstan, Dağıstan respublikalarında, Türkiyə Cümhuriyyətində böyük tamaşaçı sevgisi ilə qarşılandı. Gürcüstan qastrolu zamanı əsəri izləyən sabiq prezident, dünya miqyaslı siyasətçi Eduard Şevardnadze “Xilaskar” tamaşasını böyük rəğbətlə qarşıladı.

Heydər Əliyevin ömür yolundan, dövlət xadimi kimi zəngin fəaliyyətindən bəhs edən Ulu Öndərin 90 illik yubileyi münasibətilə onun əziz xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq hazırlanmış

İftixarın müəllifi olduğu "Qurtuluş dastanı" tamaşası öz bədii estetik təcəssümü və yüksək emosional gücü ilə tamaşaçı yaddaşına həkk olundu və İftixarın ifasında Heydər Əliyev obrazı böyük məsuliyyətlə yanaşdı. "İftixar müəllim məənəviyyatı çox zəngin, qələmi iti, düşüncəsi parlaq olan yaradıcı insandır" (Vüsar İsmayılov).

Hidayətin "Burdan min atlı keçdi" dramında isə Ulu Öndərin obrazı artıq daha geniş miqyasda: Heydər Əliyevçilik - Azərbaycançılıq ideyası ətrafında öz bədii mücəssəməsini tapmış oldu. Bu tamaşada da dəyərli aktyorumuza Ulu Öndərimizin bədii obrazının yaradıcısı kimi onun hisslərinin, duyğularının, yüksək insani keyfiyyətlərinin, həm övladlıq, həm valideynlik missiyasının, həm sərkərdəlik qüdrətinin yaşantılarını ifa etmək, xalqı, milləti yolunda yorulmadan, əzmlə apardığı fəaliyyətində gərgin situasiyalara qarşı mübarizəsini məhz səhnədən təcəssüm etdirmək şərəfi nəsib oldu.

Hələ gəncliyindən ədəbiyyatla məşğul olan yaradıcı insan və ömrünü teatr sahəsinə həsr edən sənət fədaisi İftixar özünü dramaturgiyada sinamaq qərarına gəldi. İlk qələm təcrübəsi kimi "Dan yeri söküləndə" pyesi layihə olaraq hazırlandı və Bakı teatr şəbəkəsinin aktyorlarının ifasında səhnələşdirildi. Bu o dövr üçün yenilik idi və İftixar bu yeniliyi ilə teatr prodüserliyinin təməlini qoydu. Teatr aləmində geniş rezonansa səbəb olmuş "Dan yeri söküləndə..." pyesi və tamaşası sübut etdi ki, "Azərbaycan dramaturgiyasına öz mövzusu, öz dili olan istedadlı müəllif gəlib; Gənc Tamaşaçılar Teatrosuyla İrəvan Teatrosunun ortaq işi olan bu tamaşada Bakı teatrlarının aktyorları yaradıcı vəhdət içində mükəmməl bir ansambl təşkil etmiş oldular" (rejissor Vaqif İbrahimov).

Ard-arda bir neçə beynəlxalq layihənin müəllifi, rejissoru oldu və Bakı teatrlarının aktyorları ilə yanaşı Gürcüstan və Dağıstan teatrlarından dəvət olunmuş aktyorları da bu işlərə cəlb etdi. Daha sonra "Məngənə və ya Kor Aşığın işığı", "Eşqin tikan dairəsi", "Qarısqalar yuvasını dəyişmiş", "Arı yuvası", "Nurlu ömrün anları", "Azərbaycan bayrağı", "Qalx ayağa, Azərbaycan!", "Soyqırımı tarixinin dastanı" mənzum, xronikal, tarixi dramını, Şuşanın işğalına həsr etdiyi "Qanlı qızıl toy", "Naxçıvannamə", "Qurtuluşa gedən yol", "Kalbalı xan Kəngərli" pyeslərini yazdı, 2016-cı il Multikulturalizm ilində üç müxtəlif mədəniyyətləri birləşdirən "O da aşıq ola...", X.Hüseyninin "Min möhtəşəm günəş", Elçinin "Akvariuma xüsusi sifariş" tamaşalarının layihələrinə rəhbərlik edir. "O da aşıq ola..." və "Akvariuma xüsusi sifariş" tamaşalarının isə bədii rəhbəri olur. "Akvariuma xüsusi sifariş" absurd tamaşasının premyerasının müzakirəsi zamanı əsərin müəllifi, Xalq yazıçısı Elçin Əfəndiyev İftixara: "Sən əgər rejissor olaraq bu dəst-xəttini belə davam etdirsən, Azərbaycan səhnəsinə avanqard teatrı sən gətirmiş olacaqsan", - fikrini söylədi. "Elçinin "Poçt şöbəsində xəyal", "O da aşıq ola...", "Şeytan əməlləri", "Akvariuma xüsusi sifariş" pyeslərinin təhlili göstərir ki, İftixar Piriyev müraciət etdiyi mövzunu dərinliyi ilə bilir,

nəinki bilir, hətta bir teatr xadimi kimi Azərbaycan teatrında bu əsərlərlə yeni bir üslubun yaranmasını da təsbit edir“ (Vaqif Yusifli).

Gürcü-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafı istiqamətində müxtəlif illərə imza atan İftixar Suxumi Dövlət Dram Teatrı ilə İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrı arasında yaradıcılıq əlaqələrini daima inkişaf etdirir. Belə ki, “Qafqazda sülh tərəfdarıyıq!” layihəsi çərçivəsində özünün müəllifi olduğu “Körpü” əsərində gürcü ağsaqqalı rolunu oynamaq üçün vaxtı ilə Suxumi Teatrının rəhbəri olmuş Gürcüstanın xalq artisti, Ukraynanın “Sərəf” ordeni və Gürcüstanın “Şota Rustaveli” mükafatçısı mərhum Dimitri Caianini Bakıya dəvət etmiş, aktyorun Azərbaycan səhnəsində Azərbaycan əsərində gürcü dilində bu obrazı yaratmasına meydan açmışdır.

İftixarın təşəbbüsü ilə Gürcüstan Mədəniyyət və Abidələrin Mühafizəsi Nazirliyinin və Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin birgə layihəsi olan Nodar Dumbadzenin “Didro” əsəri 2015-ci ildə H.Əliyev adına Tbilisi Dövlət Azərbaycan Dram Teatrınının sənətkarları ilə birgə İrəvan teatrının səhnəsində hazırlandı. Əsər həm Bakıda İrəvan Teatrının səhnəsində, həm də Tbilisidə N.Dumbadze adına Gənclər Teatrının səhnəsində “Qafqazda sülh tərəfdarıyıq!” ikinci layihəsi (Layihə rəhbəri - İftixar Piriyeu) çərçivəsində - Tbilisidə sovet qoşunlarının Gürcüstanın müstəqilliyi uğrunda dinc aksiya zamanı törətdikləri 9 aprel 1989-cu il faciəsi və Azərbaycan xalqının milli azadlıq mübarizəsinə qarşı törədilən 20 Yanvar 1990-cı il faciəsi ilə əlaqədar tamaşaya qoyulmuşdu.

“Müstəqil Vətənin Memarı” poemasının nəşr variantında kitaba “Ön söz” yazan Akademik Nizami Cəfərov poemanın qəhrəmanı Heydər Əliyev fenomenini xarakterizə edərək yazır: “...bu ad (Heydər Əliyev-N.A.) bizim yalnız siyasi-ideoloji təfəkkürümüzə deyil, ədəbi-bədii düşüncəmizə də möhtəşəm, genişmiqyaslı bir obraz gətirdi. Milli xilaskar, böyük fikirlər və əməllər sahibi Heydər Əliyevin obrazı Azərbaycan ədəbiyyatını, xüsusilə poeziyasını mən əminəm ki, sadəcə zənginləşdirməklə qalmayacaq, onun qarşısında yeni üfüqlər, yeni ideya-estetik fəaliyyət meydanı açacaq, Azərbaycan şairinə bu vaxta qədər görünməmiş bir ruh, mənəvi enerji (ilham) verəcəkdir”.

“Müstəqil Vətənin Memarı” poeması əsasında Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişinin 50 illiyinə həsr olunmuş “Müstəqil Vətənin Memarı” sənədli filminin təqdimatı keçirildi. Film Heydər Əliyevin uşaqlıq illərindən ömrünün sonlarına qədər olan dövrdən bəhs edir. Filmdə Heydər Əliyev bir insan, xalqına böyük məhəbbəti olan ümummilli lider kimi təcəssüm olunur. İftixar bədii sözün qüdrəti ilə çox qısa və lakonik şəkildə yalnız dahi, siyasi bir xadimin surətini yaratmayıb, həm də mehriban bir ailə başçısının insanpərvər simasını verə bilibdir. 2018-ci ildə növbədənəknar keçirilən prezident seçkilərində cənab İlham Əliyevin

qazandığı qələbənin iki illiyi münasibətilə “Sən özün memar oldun” bədii-sənədli-poetik filmi hazırlayıb ictimaiyyətə təqdim etdi.

İftixarın rəhbərliyi altında İrəvan Azərbaycan Teatrı dəfələrlə Azərbaycandan kənarda təmsil olunmaq fürsəti əldə etmişdir. “İşıqlı, nurlu sabah”, “Nurlu ömrün anları”,

“Çanaqqalaya can verənlər”, “Azərbaycan bayrağı”, “Cümhuriyyətin ilk sədəsi”, “Soyqırımı tarixinin dastanı” və digər əsərlərin tamaşaları ilə həm respublikada, həm də xarici ölkələrdə böyük rəğbətlə qarşılanan qastrol səfərləri həyata keçirmişdir. İstər Türkiyə Cümhuriyyətinin onlarla şəhərlərində, istər Rusiya Federasiyasının Dağıstan Respublikasında, istər Gürcüstan Respublikasındakı genişmiqyaslı səfərlərində İftixar teatr rəhbəri olaraq təkcə sənət mümayiş etdirmir, eyni zamanda diplomatik missiya da həyata keçirir, Türkiyə-Azərbaycan, Rusiya-Azərbaycan, Gürcüstan-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafına xidmət edə biləcək bir miqyasa qədər səfərlərin mahiyyətini əməli işində ifadə etmişdir. Bu səfərlər, keçirilən görüşlər dövlətçiliyimizin təbliği, İrəvan və İrəvançılıq məfkurəsinin, milli mədəniyyətimizin, teatr sənətimizin təbliği istiqamətlərində çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən dövlət səviyyəli tədbirlər olaraq tarixə yazılır.

Artıq bir neçə ildir ki, İftixar Piriyeu Türkiyə Cümhuriyyəti Anadolu Aydınlar ocağının rəhbəri nüfuzlu şəxsiyyət Pr.dr. İbrahim Öztəklə İrəvan Teatrı arasında iş birliyi quraraq, Türkiyə Cümhuriyyəti Aydınlar ocaqları ilə bərabər “Azərbaycan-Türkiyə sənətdə Nəhəng qardaşlıq və candaşlıq layihəsi” çərçivəsində Türkiyə-Azərbaycan arasında mədəniyyət, idman və strateji münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edən qastrol səfərlərinin, müştərək konfransların, tədbirlərin, görüşlərin keçirilməsində əvəzsiz fəaliyyət göstərir.

Çoxşaxəli yaradıcılıq daşıyıcısı olan İftixar elmi fəaliyyət sahəsində də əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə edir. 2012-ci ildə “Müstəqillik dövrü teatrımızın inkişafında Elçin dramaturgiyasının mövqeyi adlı” dissertasiyasını müdafiə etməklə sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsini almışdır. “Müstəqillik dövrü teatrımızın inkişafında Elçin dramaturgiyasının mövqeyi” [1], “Hidayət və teatr” [2], “Elçin teatrı: absurd dram “Qeyri-səlis

məntiq nəzəriyyəsi kontekstində” [3], “İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının tarixi” [4] elmi, nəzəri, tarixi, publisitik monoqrafiyaların müəllifidir.

Əsası dünya şöhrətli alim Lütfi Zadə tərəfindən qoyulan “Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsi”nin teatr sənətində sinergetik adaptasiyası (Elçin teatri əhatəsində)” məzmunlu elmi işlə məşğul olur və bu işin elmi yeniliyinin tam şəkildə, dolğun və aydın mülahizələr, müqayisələr, paralellər, kəsişmələr və çarpaz konturlarla fəlsəfi-intellektual-teatral müstəvidə teatr sənətində yerini müəyyənləşdirməyə çalışır. Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, “Teatr və kino sənətinin inkişafına dəstək” İctimai Birliyinin sədri İftixar Piriyevin “Qeyri-səlis məntiq və teatr” [5] adlı yeni kitabı bu kontekstdə teatr sənətində sistem yaradan ilk elmi-nəzəri-praktiki tədqiqatdır. Müəllif doğru olaraq qeyd edir ki, XX əsr insanının idrakında yaranan çoxfunksiyalı siraət prinsipi şüurda sinergetik disipasiyanı gücləndirdi, genişləndirdi, bununla da, təfəkkürün ekzistensial platformada özünü yeniləməsi üçün düşüncə sistemində inqilabi dəyişiklik baş verdi. Nəticədə, “Qeyri-səlis məntiq” nəzəriyyəsi meydana gəldi və bu unikal nəzəriyyə müasir elmdə fundamental yeniliklər yaratdı. Tədqiqatın məqsədi, teatr sənətində və teatrşünaslıq elmində “Qeyri-səlis teatri”nin nəzəri və praktiki səciyyələrini araşdırmaq, formalaşdırmaq və yeni modul sıçrayışlarla inkişaf cəhətlərinə doğru yönəltməkdir. Yeni teatr sistemində işarə modellərinin, istinadların tipologiyalarını müəyyən etməklə, gələcək (gələcəyin) araşdırmalarda ətraflı təsnifatın daha dərin işlənməsi üçün dayaq nöqtəsi ola bilməsi də eyni məqsədə xidmət edir. Monoqrafiyanın kontent-analizi, tamaşaların təhlilləri göstərdi ki, İftixar Piriyevin tədqiqatının nəzəri kontekstinin semantikasını praktiki müstəvidə – səhnə məkanında realizə etməklə Azərbaycan teatrında “Qeyri-səlis teatri”nin bünövrəsini qoydu. Bu hadisə milli teatrımızda yeni istiqamətlərin, yeni paradigmalardan və yeni teatr sisteminin yaranışdır. Görkəmli teatr rejissoru və nəzəriyyəçisi Q.Tovstonoqov doğru olaraq qeyd edir ki, *“Rejissor da yaradıcı insan olaraq həyata öz rakursundan baxır. Lakin əsər müəllifinin təxəyyülündə və təsvirində əks etdirdiyi həyat lövhələri ilə tanış olandan sonra həyata bir növ müəllifin rakursundan baxmaq məcburiyyətində qalır. O, müəllifin “baxış bucağını”, rəng çalarlarını, bədii ifadə dərəcəsini, dramaturq “cəsarətini”, həyatı əks etdirmə tərzinin fərdi göstəricilərini özünün duyum hissləri vasitəsilə bir qədər də dəqiqliklə müəyyən etməyə çalışır. Yalnız bu halda, müəllif-rejissor-aktyor üçlüyü, təəssüratları, həyat duyğuları tamaşanın yaranma prosesinə daxil ola bilər”* [6, s.99].

İftixar yeni yaradıcılıq prinsipləri ilə hazırladığı avanqard tamaşalara qeyri-səlis məntiqi tətbiq edir, nəzəriyyənin teatr sənətində yerini müəyyənləşdirməyə çalışır. Eyni zamanda da, qeyri-səlis çoxluqlara istinadən ərsəyə gətirilən yeni teatr-yaradıcılıq sisteminin – “Qeyri-səlis teatri”nin metodoloji prinsipləri ilə daha yeni istiqamətlər axtarmağa, əldə olunan nailiyyətlərlə elmi-nəzəri və praktiki-faktoloji əsasları zənginləşdirməyə çalışır.

İftixar “aktyor rejissurası” yaradıcılıq laboratoriyasında təcrübə etdiyi, müasir teatr düşüncəsi üçün Qeyri-səlis məntiq sistemi üzərində qurulan, təqdim və təhlil edilən “Siluet”, “Səs”, “Stalin-İzm” rejissor tamaşalarının teatrımızda yeni sənət arenası və yeni teatr modelinin yaranışına ilk praktiki nümunələr olması və teatr sənətinin və teatrşünaslıq elminin inkişafına yeni metodoloji prinsiplər gətirməsi araşdırmanın praktiki və nəzəri əhəmiyyətini səciyyələndirir.

Bütün bunlar İftixarın ömür salnaməsidir. Məzmunlu, səmimi, sadə, iddiasız ömür sürməyi doğru hesab edən, vətəninə, dövlətinə, xalqına, millətinə xidməti özünün həyat mövqeyi, vətəndaşlıq borcu, amalı kimi qəbul edən, vətən təəssübünün milli və beynəlmiləl səviyyələrdə yüksək ifadəsinə çalışan, böyük strateji əhəmiyyət daşıyan, əbədi və əzəli torpaqlarından deportasiya edilsə belə, öz İrəvanı, irəvançılığını üçün və ümumən milli mənafe naminə mübarizə aparan, bu sənət ocağının ənənələrini qoruyub yeni inkişaf strategiyası ilə irəlilədən və onu Qafqazın nümunəvi teatrları səviyyəsinə ucaldan, bədii yaradıcılığında, elmi fəaliyyətində qarşılaşdığı bütün çətinliklərə əzmlə sinə gərən, fəhmi, cəsarəti, fədakarlığı, məsuliyyətli yanaşmaları, yüksək peşəkarlığı ilə Sənətkar və Şəxsiyyət adını mədəniyyət tariximizə yazan İftixar Piriyyəvə 65 illik yubileyində işıqlı sənət üfqləri, yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayırıq.

Ədəbiyyat

1. İftixar. “Müstəqillik dövrü teatrımızın inkişafında Elçin dramaturgiyasının mövqeyi”. Bakı: Apostroff, 2013.– 228 s.
2. İftixar. Hidayət və teatr. Bakı: Apostrof-A, 2019.– 260 s.
3. İftixar. Elçin teatrı: absurd dram “qeyri-səlis məntiq” nəzəriyyəsi kontekstində. Bakı: Apostrof-A, 2022. – 168 s.
4. İftixar. İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının tarixi. Bakı: Apostrof-A, 2023.– 260 s.
5. İftixar. Qeyri-səlis məntiq və teatr. Bakı: Apostrof-A, 2025. – 240 s.

ИМПРОВИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ ЖИЗНИ. ИФТИХАР ПИРИЕВ – 65

АГАЕВА НАРМИНА

*Доктор философии в области искусствоведения, доцент,
Ведущий научный сотрудник отдела «Театр, кино и телевидение»
Института Архитектуры и Искусствоведения НАНА*

Резюме

Статья посвящена 65-летию со дня рождения и 45-летию творческой деятельности выдающегося деятеля театрального искусства Азербайджана, заслуженного деятеля культуры, поэта, драматурга, актера, режиссера, театрального организатора, художественного руководителя, доктора философии по искусствоведению Ифтихара Фахрат оглу Пириева. Ифтихар Пириев, выделяющийся в национальном театральном процессе своим собственным художественным путем, самобытным творческим стилем, демократическим мышлением и идеологической концепцией, духовно-интеллектуальным миром, на протяжении многих лет служит азербайджанской культуре и театральному искусству с концептом «Театр – моя жизнь». В статье дается обширная информация о многочисленных характерных образах, созданных И.Пириевым в Академическом Национальном Драматическом Театре в 1991–1998 годах, а позднее в Ереванском Азербайджанском Драматическом Театре. Он характеризуется как художник, воплотивший художественный образ общенационального лидера Гейдара Алиева в спектаклях драматурга Агшина Бабаева «Спаситель», поставленном на сцене Ереванского театра в 2009 году, «Эпос спасения» (2013) и «Тысяча всадников» (2016) Хидаята. И.Пириев – автор более 20-ти исторических пьес, которые были успешно поставлены на сценах ведущих театров Азербайджана и за рубежом. В статье дается информация о творческой лаборатории Ифтихара под названием «режиссура актёра». Его режиссерские спектакли «Силуэт», «Голос», «Сталин-Изм», построенные на системе нечеткой логики современного театрального мышления – являются первыми практическими примерами становления нового художественного пространства и новой театральной модели.

Ключевые слова: Ифтихар Пириев, Иреванский Азербайджанский Драматический Театр, новая театральная система, театр нечеткой логики.

IMPROVIZATION OF CREATIVE LIFE. IFTIKHAR PIRIEV – 65**AGAYEVA NARMINA**

*Doctor of Philosophy in Art History, Associate Professor
Leading Researcher, Department of Theatre, Cinema and Television,
Institute of Architecture and Art History, ANAS*

Abstract

The article is devoted to the 65th anniversary of the birth and 45th anniversary of the creative activity of the outstanding figure of theatrical art of Azerbaijan, the honored figure of culture, poet, playwright, actor, director, theater organizer, artistic director, doctor of philosophy in art studies Iftikhar Fakhrat oglu Pirieva. Iftikhar Piriev, who stands out in the national theater process with his own artistic path, original creative style, democratic thinking and ideological concept, spiritual and intellectual world, has been serving Azerbaijani culture and theater art with the concept "Theatre is my life" for many years. The article provides extensive information about numerous character images created by I. Piriev at the Academic National Drama Theater in 1991-1998, and later at the Yerevan Azerbaijan Drama Theater. He is characterized as an artist who embodied the artistic image of national leader Heydar Aliyev in the performances of dramatist Agshin Babayev *Savior*, staged at the Yerevan Theater in 2009, *Epic of salvation* (2013) and *Thousand horsemen* (2016) by Hidayat. I. Piriev is the author of more than 20 historical plays that were successfully staged on the stages of leading theaters in Azerbaijan and abroad. The article contains information about Iftikhar's creative laboratory under the title "actor's direction". His director's performances *Silhouette*, *Voice*, *Stalin-ism*, built on the system of fuzzy logic of modern theatrical thinking - are the first practical examples of the formation of a new artistic space and a new theatrical model.

Key words: Iftikhar Piriev, Irevan Azerbaijan Drama Theater, new theater system, theater of fuzzy logic.

Məqalənin redaksiyaya daxilolma tarixi: 07.09.2025

Qəbulolunma tarixi: 21.09.2025